

Размишљање о тактици

Пуковник мр Радивој Нинић

Досадашња теорија је третирала тактику на више начина, дајући јој различита значења – „вештина доброг командовања“, „наука о употреби оружаних снага“, „наука о вођењу трупа“, „вештина распореда трупа“, „вештина вођења трупа“, „смишљен облик и начин рада“, „скуп поступака, начина и средстава“, „вештина деловања“, „грана ратне вештине“, „научна дисциплина полемистике“ ... „наука“, „научна дисциплина“, „наука и вештина“, „вештина“, „теорија и пракса“, „посебан облик мишљења“ ... У чланку је понуђено једно виђење постојећег проблема и „теоријског спора“. Осим тога, покренута је семантичка и логичка расправа, као и питање да ли је (или колико је) тактика наука (научна дисциплина), теорија и пракса, или вештина.

Увод

У текстовима о тактици стално је актуелно питање да ли је тактика „најзначајнија и најшира научна дисциплина ратне вештине“, „наука“, „теорија и пракса“, или још увек само „вештина“, али смо и даље у сфери недоречености, недоказаности и несистематичности, иако је, до сада, теорија тактике изложена у 45.188 докумената.¹ Због тога се, као неминовно, намеће питање зашто не постоји јасна одредница (усмерење) за правилно схватање тог „феномена“.

Значење термина тактика

Основни објективни принцип сазнавања јесте да у стварности све треба, мање-више, да буде одређено. Наше сазнавање је непрекидан процес одређивања његових предмета, њихових појмова и значења термина. „Термин (лат.): Израз за тачно дефинисан појам ...“²; „... Као реч, садржи све проблеме дефинисања и разграничења ...“³; „Термин (lat. terminus) ...назив, израз, којим се означава неки појам ...“⁴; „...“

¹ Радосав Шуљагић, *Теорија ратне вештине – научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине*, докторска дисертација, УВЈ, Београд, 1993, стр. 201.

² Лексикон ЈЛЗ, Загреб, 1974, стр. 980.

³ Драган Крстић, *Психолошки речник*, ИРО „Вук Караџић“, Београд, 1988, стр. 615.

⁴ Куколеца, *Организационо-пословни лексикон*, ИРО „Рад“, Београд, 1986, стр. 1526.

Израз којим се означава појам ...⁵; „Термин (лат.), научни појам, израз што тачно одређује неки појам у науци ...“⁶; „Термин, стручни израз за неки појам ... у логици саставни део суда.“⁷; „Говорни израз појма је реч, термин или симбол ... Свака реч која има неки смисао јесте говорни израз појма (или суда).“⁸ „Са лингвистичко-логичког становишта сваки став представља извештај о некоем предмету и неко објашњење термина појма тог предмета.“⁹ Спонтана употреба термина и неконтролисано тумачење њиховог значења доводе до супротних функција од оних које су им биле првобитно намењене. Такви термини обично дезинформишу, постављају сложене баријере, изазивају емоционалне отпоре, често с ваљаним разлозима, постају негативни „набоји“ који овладају човеком и спречавају га да сагледа јасно проблеме у себи и око себе, и изазивају патолошку зависност од сопствених грешака у изражавању. Нејасност и неодређеност значења термина међу основним су разлозима конфузије и одсуства међусобног разумевања у комуникацији. У досадашњој војној теорији јављала су се различита схватања појединих језичких термина, што је доводило (и даље се то догађа) до „терминолошких сукоба“. Употребљавају се вишесмислене речи, а не објашњава се њихово значење ван контекста или у контексту, варирају од контекста до контекста, значења су им благо или потпуно измењена, то није нигде прецизно назначено и објашњено. Превазилажење такве конфузије наилази често на отпор, а изговори су обично: „ми знамо шта тај термин значи“ или „нама је тај термин довољно јасан за оно за шта га употребљавамо“ итд. Дакле, несвесно (ненамерно) подржавамо конфузију, а често и намерно настојимо да наметнемо погрешно мишљење о значењу неког термина.

Значење термина мора бити прецизно дефинисано. Треба да се користе термини с тачним значењем, потврђеним у теорији и пракси, посебно у комуникацији које означава одређен „разуман“ ниво односа међу саговорницима. То се може постићи усаглашавањем мишљења о могућем јединственом значењу (тумачењу) термина у војној теорији, уз највеће могуће поштовање извора (порекло) речи која се користи.

Карактеристичан пример за различито тумачење његовог значења јесте термин тактика. Прво, различито се тумачи његово значење на основу његовог порекла (језичко): „Тактика (гр. *taktikn*) ...“¹⁰; „Реч 'Тактика' је такође грчког порекла ...“¹¹; „'Тактика' исто тако долази од грчког придева 'одређен, редован' ...“¹²; „Тактика (гр ... поставим,

⁵ Педагошки речник, том 2, ЗИУ СРС, Београд, 1967, стр. 446.

⁶ Приручни лексикон, Накладни завод „Знање“, Загреб, 1967, стр. 903.

⁷ Маријан Филиповић, *Рјечник страних ријечи*, Задружна штампа, Загреб, 1988, стр. 353.

⁸ Богдан Шешић, *Основи логике*, „Научна књига“, Београд, 1974, стр. 81.

⁹ Исто, стр. 37.

¹⁰ Миделдорф, *Тактика родова и служби*, ВИЗ ЈНА „Војно дело“, Београд, 1962, стр. 1, и Милисав М. Шћекић, *Општа тактика*, ВВА ЈНА, 1972, стр. 9.

¹¹ Петар Вук. Арачић, *Тактика – елементарни део*, Штампарија „Свети Сава“, Београд, 1923, стр. 10.

¹² Душан Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки*, Савремени проблеми ратне вештине, 24/1992, стр. 11.

постројим – вештина постројавања борбеног распореда) ...¹³; „Тактика ... грч. (taktikē od taktikōs – који се тиче врстања војске) ...¹⁴; „Тактика ж. (грч. taktikē sc. tekhnē) ...¹⁵; „Тактика (од гр... поставим, постројим – вештина постројавања борбеног распореда) ...¹⁶; „Тактика (грчка реч тактикум) ...¹⁷; „... ТАКТИКА од грчког ... (ТАКТИКЕ, sc. ТЕКХНΕ) ...¹⁸ итд. На основу наведеног, може се уочити одређена „озбиљност“ појединих аутора у тумачењу значења на основу порекла те речи. То потврђује значај прецизности односа према неком термину, јер непотпуно проналажење значења на основу његовог порекла изазива различито тумачење његовог будућег значења, што потврђују следећи текстови о тумачењу значења термина тактика: „Тактиком се сједињује храброст, умешност и срећа за добитак битке ... Велика тактика је, дакле, вештина доброг командовања и доброг вођења битака.“¹⁹; „... два главна члана борбене тактике: први је о начину распореда трупа, а други о употреби разних родова војске.“²⁰; „... тактика је наука о употреби оружаних снага у боју ...“²¹; „Стратегија се назива и наука о командовању војском; тактика науком о вођењу трупа.“²²; „Тактика је наука о употреби борбених снага у боју ... о поступку са појединим родовима војске у борби ...“²³; „Тактика: Теори део: Елементи: војска, земљиште, време, случај ... Општа – за све родове. Посебна – сваки род војске.“²⁴; „Тактика (гр. taktikn) јесте начин, поступак, пут, средства која се примењују да би се постигао неки жељени резултат или циљ ...“²⁵; „... Реч 'Тактика' ... значило би вештина распореда трупа ... Тактика нам казује како треба водити трупе на земљишту у сфери дејства непријатељске ватре, на мањој просторији, која се зове бојиште.“²⁶; „... тактика ... разним родовима војске и видовима оружаних снага разрађује начине и форме припреме и вођења борбе.“²⁷; „Тактика ... нас учи начелима употребе и детаљима рада појединих делова војске у рату.“²⁸; „Тактика – нас учи спреми, раду и употре-

¹³ Војна енциклопедија, друго издање, том 9, ВИЗ, Београд, 1975, стр. 612.

¹⁴ Братољуб Клаић, *Рјечник страних ријечи*, Накладни завод МХ, Загреб, 1979, стр. 1321.

¹⁵ Радомир Алексић, *Речник страних речи и израза*, „Просвета“, Београд, 1982, стр. 726.

¹⁶ Војна енциклопедија, том 9, ВИЗ, Београд, 1967, стр. 680.

¹⁷ Тактика, уџбеник за војне академије и факултете општенародне одбране, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 13.

¹⁸ Љиљана Црепајац, *Студија о улози грчког језика у стварању терминологије*, ауторски рад (необјављен), стр. 3.

¹⁹ Жомини, *Преглед ратне вештине*, Војна библиотека, Београд, 1952, стр. 227.

²⁰ Исто, стр. 303.

²¹ Клаузевиц, *О рату*, Војна библиотека, Београд, 1951, стр. 92.

²² Тактика, исто, стр. 22.

²³ Херман Ферч, *Ратна вештина данас и сутра*, „Просвета“, Београд, 1939, стр. 38.

²⁴ Виктор П. Павичевић, *Подсетник (извод) из тактике*, I део, Штампарија Ђ. Будимировић, Кнежевац, 1935, стр. 18.

²⁵ Милисав М. Шћекић, *Општа тактика*, исто, стр. 9.

²⁶ Петар Вук. Арачић, *Тактика – елементарни део*, исто, стр. 10.

²⁷ Тактика као саставни део ратне вештине (превод с руског). Билтен иностране литературе, ГШ ЈНА, 1959, стр. 23.

²⁸ Лазар Љ. Милосављевић, *Тактика*, I део, Штампарија Павловић и комп., Београд, 1924, стр. 6.

би војске у борби ...²⁹; „Тактика ... нас учи начелима спреме, употребе и рада појединих делова војске у борби.“³⁰; „Тактика је вештина вођења трупа на бојишту.“³¹; „Тактика ... опредељује и детаљише рад појединих делова војске на самом бојишту.“³²; тактика разматра „... упуте, принципе и начела како ће се помоћу живе силе на бојишту – војске, правилно извршити све оно што је и како је *Стратегијом* припремљено ...“³³; „... опредељује и детаљише рад појединих делова оружане силе на самом бојишту ... тактика је вештина у вођењу трупа при тактичким радњама ...“³⁴; „Тактика ... обухвата припрему и извођење борбе (напада, одбране) и радњи које су с њом повезане ...“³⁵; „Тактика ... је у почетку значила вештину и способност постројавања борбеног распореда ...“³⁶; „Тактика – смишљен облик и начин рада; вршење радње по унапријед одређеном плану.“³⁷; „... У најширем смислу, Т. је скуп поступака, начина и средстава који се примењују да би се постигли одређени резултати ...“³⁸; „Тактика ... 1. начин, поступак, средство за постигнуће неког циља; 2. војн. облици и начини дјеловања војске у борби ... тактичар – човек који поступа по плану, плански, промишљено ... Тактизирати ... поступати по тактици; опрезно поступати, радити плански и смишљено, не пренагљивати.“³⁹; „Тактика ... Начин, поступак, средство за постизање жељеног циља ...“⁴⁰; „Тактика у спорту – избор средстава и начина да се реализира одређени план у процесу натјецања.“⁴¹; „Тактика је вјештина дјеловања, нпр. у вођењу војске у борби, уопће начин и облици неког дјеловања ... Тактизирати значи опрезно и вјешто поступати, маневрирати ... Тактичар је онај који је промишљен, умјерен или спретан ... Тактички је спретно или умјешно.“⁴²; „... да је тактика у ствари посебан облик мишљења, јер се под тактиком у првом реду мисли на решавање увек нових ситуација ...“⁴³; „Тактика... обухвата начела за употребу и дејство тактичких јединица у свим тактичким радњама у зони бојишта ...“⁴⁴; „Тактика ... начин употребе средстава за постизање циља ... Тактизирати ... опрезно поступати, радити, поступати, радити, посту-

²⁹ Лазар Љ. Милосављевић, *Тактика* III, Штампарија Ристо Ј. Савић, и комп., Београд, 1924, стр. 2.

³⁰ Лазар Љ. Милосављевић, *Тактика*, I, Исламска дионичка штампарија у Сарајеву, 1932, стр. 7.

³¹ Миделдорф, *Тактика родова и служби*, исто, стр. 17.

³² Петар Пешић, *Тактика*, Штампарија „Нови покрет“, Београд, 1907, стр. 7.

³³ Живојин Р. Мишић, *Стратегија*, Нова штампарија-Давидовић, Београд, 1907, стр. 15.

³⁴ *Општа тактика*, Ст. Ј. К. ваздухопловство, Београд, 1947, стр. 8.

³⁵ Филип Јадријевић, *Општа тактика копнене војске*, „Војно дело“, Бгд, 1964, стр. 20.

³⁶ *Тактика*, уџбеник за војне академије ..., исто, стр. 13.

³⁷ Маријан Филиповић, *Рјечник страних ријечи*, исто, стр. 347.

³⁸ *Војна енциклопедија*, друго издање, том 9, исто, стр. 612.

³⁹ Братољуб Клаић, *Рјечник страних ријечи*, исто, стр. 1321.

⁴⁰ *Лексикон ЈЛЗ*, исто, стр. 967.

⁴¹ *Енциклопедијски рјечник педагогије*, Матица хрватска, Загреб, 1963, стр. 1015.

⁴² *Приручни лексикон*, исто, стр. 894.

⁴³ *Педагошки речник*, исто, стр. 428.

⁴⁴ *Политички лексикон*, Удружење публициста Београд, 1979, стр. 465.

пати према смишљеном плану.⁴⁵; „Тактика ... вештина у избору и одређивању начина и средстава борбе за остварење постављеног политичког или војничког задатка или циља.“⁴⁶; „Тактика ... Начин припремања, обезбеђења и вођења борбених дејстава на копну, мору и у ваздуху.“⁴⁷; „Тактика ... начин, поступак, пут, средства, која се примењују да би се постигао неки жељени резултат или циљ.“⁴⁸; „... док је ТАКТИКА означавала облике и могућности вођења трупа на бојном пољу.“⁴⁹; „... Тактика би значила појам јасно одређених, правилних покрета, који се могу остварити само на бојном пољу (ако су ту изводљиви), тј. на пољу извршења ...“⁵⁰; „... Тактика нас поучава како да употребљавамо различите родове у борби, и како се треба тући ...“⁵¹; „... Под тактиком се подразумева све оно што је у вези са извршењем.“⁵²

На први поглед сва објашњења су прихватљива. Међутим, мноштво тумачења значења термина тактика усложњава његово схватање и прихватање за даље коришћење. Чини се да се ради о једном типичном хомониму. Али, то би био „вештачки“ хомоним, непотребно искомпликовано значење једне речи. Створили су га они који су тај термин тумачили „према нахођењу“ и усложнили његово значење. Можда би могло да се нађе погодно решење ако се сва та значења одмере и преузме оно што је најприхватљивије. Према потреби, може да се дода још неко значење, уколико постоји сигурност да је одговарајуће. На пример: (1) тактика је начин поступања; (2) тактика је вештина сналажења и поступања у одређеним ситуацијама; (3) тактика је вештина и способност (спретност) избора поступака и сналажење у одређеним ситуацијама; (4) тактика је вештина и способност (спретност) избора и примене поступака и сналажење у одређеним ситуацијама ради постизања циља; (5) војна тактика је вештина и способност (спретност) избора, примене поступака и сналажења тактичких јединица, група и појединаца у оружаним дејствима ради постизања циља.

Ратна (војна) вештина и тактика

„Тактика ... је грана ратне вештине ... је најзначајнија грана ратне вештине.“⁵³; „Ратна вештина обухвата ... тактику ...“⁵⁴; „Тактика је само један део војних наука и ратне вештине ...“⁵⁵; „Тактика – саставни

⁴⁵ Радомир Алексић, *Речник страних речи и израза, исто*, стр. 726.

⁴⁶ Мала енциклопедија Просвета, Општа енциклопедија, 4. издање, том 3. „Просвета“, Београд, 1986, стр. 544.

⁴⁷ *Нова енциклопедија у боји*, „Вук Караџић“, Београд, 1978, стр. 1706.

⁴⁸ *Енциклопедија лексикографског завода*, том 6, Југословенски лексикографски завод, Загреб, 1969, стр. 313.

⁴⁹ Љиљана Црепајац, *исто*, стр. 6.

⁵⁰ Кастекс, *Стратегијске теорије*, I, ВИЗ ЈНА „Војно дело“, Београд, 1960. стр. 11.

⁵¹ *Исто*, стр. 13.

⁵² *Исто*, стр. 14.

⁵³ *Тактика, уџбеник за војне академије ...*, *исто*, стр. 13 и 14.

⁵⁴ Херман Ферч, *Ратна вештина данас и сутра*, *исто*, стр. 18.

⁵⁵ Петар Вук. Арачић, *Тактика – елементарни део*, *исто*, стр. 11.

део ратне вештине ... Тактика, као и друге гране ратне вештине ...⁵⁶, „Тактика је грана 'Ратне вештине' ...⁵⁷; „Тактика ... део Ратне вештине ...⁵⁸; Тактика је грана Ратне вештине ...⁵⁹; „Тактика је дакле само један део ратне вештине ...⁶⁰, „... грана ратне вештине ...⁶¹, „... у тактици као научној дисциплини полемистике* ...⁶²

Намеће се питање, на основу наведеног, да ли је употребљен одговарајући термин за значење које му се даје. Очигледно, занемарен је и термин „војна вештина“. Зашто? „Пошто је војна вештина спретност припадника оружаних снага (војске) у брзом и тачном извођењу одређених активности, стечена вежбањем и праксом, она се увек налази интегрално уграђена у практиковање свих војних делатности у миру и рату ... усмерена на успешно извођење борбених дејстава ... то је логичан след практичне примене војне вештине у рату, где се ... испољава као вештина борбених дејстава ... као вештина припреме и вођења борбених дејстава ... Тиме се прихвата њена актуелна конотација и сви аргументи који су за њену денотацију и дефинисање као ратне вештине.⁶³

Ратна вештина садржи у себи реч *рат*. *Рат* је најсложенија друштвена појава и у њега је укључено цело друштво (цивили и војска). Осим тога, *рат* захвата све сфере људских делатности, а не само војну делатност. Другачије се може рећи и „вештина ратовања“, „вештина поступања у рату“, или „вештина дејствовања у рату“.

Колико „аргументата“ има и да ли их уопште има за то да се „преведе“ *војна вештина у ратну вештину*? Који су то „аргументи“? Очигледно, они недостају, као што сигурно недостају ако се каже само: „Тиса је најдужа река у Европи“. Зашто би *војна вештина* била „вештина борбених дејстава“? То је, на неки начин, исправљено ставом да се *војна вештина* узима „као вештина припреме и вођења борбених дејстава“, јер „борбено дејство“ не може имати вештину. Њу стичу жива бића. „Аргументи нису наведени за елиминисање *војне вештине*, која се односи на војску и само је њој својствена. Војска је само један сегмент друштва и ратног сукоба и поседује своју (*војну*) вештину. Дакле, не види се оправдање за то да се „ратна ситуација“ подведе под некакву „војну ситуацију“, и да се целокупна вештина (вештине) у рату (војна, политичка, економска ...) представља и тумачи као „војна вештина“. И обратно – да се „војна вештина“ толико проширује и даје јој се значај укупне вештине у рату (скуп свих вештина) или да се неки војни сукоб, с применом „војне вештине“, толико „проширује“ и постаје ратни сукоб (а нису укључени остали делови друштва) и даје му се толики значај да

⁵⁶ Резниченко, *Тактика*, ВИЗ, Београд, 1969, стр. 13 и 15.

⁵⁷ Лазар Љ. Милосављевић, *Тактика*, I део, исто, стр. 6.

⁵⁸ Лазар Љ. Милосављевић, *Тактика*, III, исто, стр. 2.

⁵⁹ Лазар Љ. Милосављевић, *Тактика*, I, исто, стр. 7.

⁶⁰ Петар Пешаћ, *Тактика*, I део, исто, стр. 7.

⁶¹ Општа тактика, исто, стр. 8.

* Термин „полемистика“ се третирао као „наука о ратној вештини“.

⁶² Шуљагић Радосав, *Теорија ратне вештине ...*, исто, стр. 267.

⁶³ Исто, стр. 37.

се примењује целокупна ратна вештина („вештина ратовања“, „вештина поступања у рату“, „вештина дејствовања у рату“). Отуда, прикладније је да се користе термини према значењу које им припада. Нека *о рату* и *ратној вештини* брине друштво (и војска као његов део, у оквиру своје области рада и деловања), а *о војној вештини* – војска, која треба да је изграђује свакодневним радом и обучавањем (вежбањем). *Војска* и негује војну вештину, јер за то и постоји. Зато ратна вештина не би требало да буде у систему војних наука, већ у систему друштвених наука (ако је конституисана као наука), а *војна вештина* треба да се изучава у *војсци* као део *ратне вештине*. У вези с тим, може да се формира институција у друштву (држави) која би проучавала *ратну вештину* (као комплекс свих вештина у рату), а постојећи војни институт за ратну вештину, у том случају, треба да се преименује у *институт за војну вештину* (под условом да војна вештина постане наука), јер за то и постоји, и тиме се свакодневно бави. Још је Димитрије Ђурић наглашавао: „Упутство које нам показује како треба војевати, борити се, да се циљ поузданије а са што мање жртава постигне – зове се војна вештина ... која нас упознаје с војском и излаже нам начела и савете, како ћемо њу и сва остала средства од утицаја употребити против противника ...“⁶⁴

Тактика постоји у сваком сукобу (и оружном, и неоружном), па се не може везивати само за *војску*. Она је присутна свуда и у свако време. Ако се конкретно мисли на *Војску* и на све оно што она ради, чиме се бави и, посебно, како поступа у дејствима, може се говорити о *војној тактици* као врсти *тактике* уопште. Може се рећи и *тактика јединице војске*, али се не може говорити о *ратној тактици*, јер *тактика* не може имати придев *ратна*, него се може говорити о *тактици у рату*. Ако се прихвати термин *војна тактика*, не може се говорити о „грани ратне вештине“, или „научној дисциплини ратне вештине“, или „научној дисциплини полемистике“, јер *војни* и *ратни* се суштински разликују. *Војни* припада *војном (војсци)*, а *ратни* припада *ратном (рату)*. Када би се рекло да је полемистика „војна вештина“ или „наука о војној вештини“, онда би се могло говорити о *војној тактици* као њеној „грани“ или „научној дисциплини“ (ако постоји ваљан основ за то). *Ратна вештина* или *наука о ратној вештини* (ако она то јесте) звала би се полемологија.⁶⁵

Да ли је тактика (војна тактика) наука (научна дисциплина)?

Пре изјашњавања о томе да ли је (*војна*) *тактика* наука (научна дисциплина) или није треба се подсетити, укратко, шта су наука, вештина, теорија и пракса.

⁶⁴ Димитрије Ђурић, *Основна тактика три рода војске*, IX део, Државна печатња, Београд, 1881, стр. 6 и 13.

⁶⁵ Термини полемистика и полемологија обрађени су у ауторским радовима: Љиљане Црепајац, *исто*, и Радосав Шуљагић, *исто*.

1) „Под науком подразумевамо отворен и развојан систем истинитих знања ...“⁶⁶; „... чини нам се онда да би се наука могла дефинисати као систем општих апстрактних ставова изграђених на темељу конкретног искуства о стварности.“⁶⁷; „НАУКА – Синоним за знање ... Систематизовано и организовано сазнање о објективној стварности до кога се долази применом објективних метода истраживања ... утврђивање објективне истине, откривање законитости које владају у природи и друштву ...“⁶⁸; „НАУКА – 1. скуп сазнања и истина о појавама у животу који нас окружује ... 2. људска активност која има за циљ да се дође до нових сазнања о појавама у животу ... и до објашњења тих појава применом научне методологије ...“⁶⁹ Наука тежи сазнању објективне истине и располаже сигурним критеријумима за оцену да ли је резултат истраживања ваљан или није. Наука има теорију (она јесте теорија). Теорија се развија и оплеменењује, и на одређеном нивоу развитка, када утврди законе испитивање области појава, прераста у науку. Наука предвиђа ток појава на основу закона и усмерава људску праксу у тој области. Научни ставови морају бити образложени. Научни карактер може имати само она констатација (тврђење) која има довољно разлога за веровање у њену истинитост. Разлози могу бити истинити или вероватни ставови. Истинитост омогућава научну проверу и доказивање, а вероватност (неубедљивост, неодређеност) омогућава лако оповргавање. Значајна одлика науке јесте да се мора доказати оно што се тврди, јер једино тако може постати научна чињеница, а такве чињенице морају бити међусобно повезане и чинити научну (логичку) целину.

„... наука почиње своје истраживање од конкретних, квалитативних, садржински разноликих појединачних појава – и она се њима враћа: кад упозна њихову структуру, њихове законитости она обезбеђује њихово објашњавање, предвиђање и практично мењање.“⁷⁰ На основу задовољавања одређених методолошких захтева и примене одговарајућих операција у истраживању и научном доказивању може да се говори о објективној истинитости једне теорије (науке). Научни радник користи у науци (којом се бави) оне научне методе који су познати и примењиви у одређеној области истраживања (проучавања). Научни метод одликују објективност у утврђивању чињеница и теоријска доказаност, систематичност, критичност и строгост, прецизан и разумљив језик, и применљивост у пракси. Научно знање мора да буде истинито и остварљиво. Академик Михаило Марковић каже: „... Све оно што претендује да буде наука мора садржати бар неке од следећих елемената:

а) Језик, тј. систем симбола којима се једна наука служи ...

⁶⁶ Иво Паић и Андрија Стојковић, *Марксистичка филозофија*, ВИЗ, Београд, 1976, стр. 12.

⁶⁷ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981. стр. 12.

⁶⁸ *Политички лексикон*, исто, стр. 270.

⁶⁹ Кукољеча, *Организационо-пословни лексикон*, исто, стр. 831.

⁷⁰ Михаило Марковић, *Дијалектичка теорија значења*, „Нолит“, Београд, 1971, стр. 33.

б) Искуствене чињенице с једног подручја, тј. исказе интерсубјективног карактера који су добијени вишеструким посматрањем, експериментисањем и мерењем појединачних објективних појава.

в) Ставовe којима се утврђују извесне опште структуре и релације ...

г) Методолошка правила која регулишу и усмеравају процес истраживања ...

д) Искaзе који формулишу нормe практичне делатности на једном подручју ...

ђ) Филозофске претпоставке једне одређене концепције науке: концепције њеног предмета, метода, сврхе и места у систему науке и људског живота уопште, мерила за селекцију актуелних проблема, итд. ... онтолошке претпоставке којима се одређује подручје објеката за које се сматра да реално постоје, затим епистемолошке претпоставке којима се оцењује улога и значај појединих врста инструмената сазнања ... аксиолошке претпоставке којима се врши један одређени избор хијерархије вредности ...

е) Одређени начин организације чињеница, хипотеза, закона, норми ...

ж) Најзад, свака наука носи у себи и своју сопствену историју ...⁷¹

Наука мора да задовољи извeстан број формалних услова, да буде садржински конституисана и да има развијену критичку свест о самој себи. Према мишљењу академика Михаила Марковића, за конституисање нове науке морају да постоје нужни и довољни услови: (1) да буде утврђено подручје стварности на коју се односи та наука; (2) да је изграђен језик за ту науку, приступачан сваком ко ради у тој области; (3) да постоји извeстан број основних хипотеза које су потпуно проверене и доказане, и (4) да располаже методима и техникама истраживања.⁷²

Морају се разликовати стручњаци (људи који се професионално баве проблемима своје струке) и научни радници (људи с одређеним квалификацијама у одређеној области науке којом се баве). Стручњаци остају на нивоу знања своје струке (тзв. парцијална знања), тј. остају на нивоу решавања специјалних проблема своје струке коректном применом општих теоријских и методичких принципа. Односно, они остају на нивоу технике. („... техника је целокупност свих знања, материјалних средстава и практичних поступака који су најадекватнији за постизање неког датог циља ...“⁷³), „... Техника је примена резултата добијених стваралачком праксом и она припрема услове за ново стваралаштво.“⁷⁴ Научни радник критички преиспитује теоријске основе и даље их развија, ствара ново и сагледава дубљи смисао научних резултата да би могао успешно да дође до својих.

⁷¹ Михаилo Марковић, *Филозофски основи науке*, исто, стр. 16 и 17.

⁷² Исто, стр. 20.

⁷³ Исто, стр. 89.

⁷⁴ Исто, стр. 97.

Питање да ли је (војна) тактика наука (научна дисциплина) или није провлачи се дуго код војних теоретичара, али није добило конкретан одговор зато што су о томе мишљења подељена. Неки тврде да је наука, неки да је научна дисциплина, неки да је само вештина, а јављају се и мишљења да је теорија и пракса. То показује колико има различитих приступа истом проблему и колико га ко озбиљно схвата, што потврђују и следећа гледања:

„... Тактика је наука о употреби оружаних снага у боју ...“⁷⁵; „Ратна вештина обухвата ... тактику као вештину и науку ...“⁷⁶; „Тактика је наука ... Тактика обухвата дакле науку и вештину ...“⁷⁷; „Тактика је научна дисциплина војне науке која се бави изучавањем теорије и праксе ...“⁷⁸; „Тактика је само један део војних наука и ратне вештине ... Тактика је наука и вештина.“⁷⁹; „... Зато, на питање шта представља тактика – науку или вештину – треба одговорити: и једно и друго ... има своју теорију и своју вештину – примену те теорије у живот.“⁸⁰; „... тактика је наука ...“⁸¹; „Тактика – наука и вештина ... Тактика као наука може бити општа и посебна.“⁸²; „б) Реч 'Тактика' ... значило би вештина ...“⁸³; „Тактика је вештина ...“⁸⁴; „... Тактика не само наука већ и вештина ...“⁸⁵; „... Тактика не само наука већ и вештина, јер она има два дела: један у коме се излажу начела и принципи теорије Тактике и који је чине науком и други примењени део ... и тај део чини Тактику вештином.“⁸⁶; „... изучавањем Тактике у теорији као науке ... Тактика као и свака друга вештина ...“⁸⁷; „... тактика је вештина ...“⁸⁸; „Тактика ... обухвата припрему и извођење ...“⁸⁹; „Тактика је теорија и пракса ...“⁹⁰; „... може се усвојити и одредба да је тактика научна дисциплина полемистике ...“⁹¹; „Тактика ... је теорија и пракса ... Као теорија (научна дисциплина) ...“⁹²; „Тактика ... вештина ... теорија и пракса ...“⁹³; „Тактика ... наука о вођењу битке ...“⁹⁴; „Тактика ... обухвата теорију и праксу ...“⁹⁵; „Тактика је вештина ...“⁹⁶; „... тактика у ствари

⁷⁵ Клаузевиц, *О рату, исто*, стр. 92.

⁷⁶ Херман Ферч, *Ратна вештина данас и сутра, исто*, стр. 18.

⁷⁷ *Исто*, стр. 38.

⁷⁸ Милисав М. Шћекић, *Општа тактика, исто*, стр. 1.

⁷⁹ Петар Вук. Арачић, *Тактика – елементарни део, исто*, стр. 11.

⁸⁰ *Тактика као саставни део ратне вештине* (превод с руског), *исто*, стр. 21.

⁸¹ *Исто*, стр. 23.

⁸² Лазар Јб. Милосављевић, *Тактика, III, исто*, стр. 2.

⁸³ Петар Вук. Арачић, *Тактика – елементарни део, исто*, стр. 10.

⁸⁴ Миделдорф, *Тактика родова и служби, исто*, стр. 17.

⁸⁵ Петар Пешић, *Тактика, исто*, стр. 8.

⁸⁶ Петар Пешић, *Тактика, I део, исто*, стр. 8.

⁸⁷ *Исто*, стр. 8 и 9.

⁸⁸ *Општа тактика, исто*, стр. 8.

⁸⁹ Филип Јадријевић, *Општа тактика копнене војске, исто*, стр. 1.

⁹⁰ *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 363.

⁹¹ Радосав Шуљагић, *Теорија ратне вештине ...*, *исто*, стр. 271.

⁹² *Тактика*, уџбеник, *исто*, стр. 13.

⁹³ *Војна енциклопедија*, друго издање, том 9, *исто*, стр. 612.

⁹⁴ Братољуб Клаић, *Рјечник страних ријечи, исто*, стр. 1321.

⁹⁵ *Лексикон ЈЛЗ, исто*, стр. 967.

⁹⁶ *Приручни лексикон, исто*, стр. 894.

посебан облик мишљења ...⁹⁷; „Тактика-вештина ...⁹⁸; „Тактика ... војн. вештина ...⁹⁹; „Тактика ... теорија и пракса ...¹⁰⁰; „Тактика ... вештина ...¹⁰¹; „Тактика ... вештина ...¹⁰²; „Тактика је најзначајнија и најшира научна дисциплина ...¹⁰³; „Тактика је најстарија, најшира и најзначајнија научна дисциплина ратне вештине ... тактика представља најстарију, најнижу, најширу, најзначајнију и пракси најближу научну дисциплину која се бави теоријом и праксом ...¹⁰⁴; „... тактици која представља вештину ... тактика вештина ...¹⁰⁵

2) „Вјештина – честим понављањем стечена психомоторна способност која омогућује човјеку да лакше, брже и тачније врши неку радњу. Вјештина је само једна етапа у процесу формирања – навика; она претходи навици и предувјет је за формирање навика.¹⁰⁶ Свака вештина се заснива на одређеним знањима, често научним, а свака научна делатност садржи одређену вештину. Вештину садржи и свака друга делатност, стечену искуством (вежбањем). („... *technē* – вештине, примене знања.“¹⁰⁷) Под вештином се може подразумевати спретност у тачном и брзом извођењу неке радње стечене вежбањем, вежбом стечена посебна стваралачка способност или лакоћа у обављању неке активности. Према Радомиру Лукићу, вештина има три значења. „Прво такво значење је људска особена способност (талент, дар) да се одаберу и употребе најпогоднија средства ради остварења датог циља. У том смислу се каже да неко има вештину и да је вешт... Друго значење ... то је сама радња којом се постиже циљ. Одређена конкретна вештина се састоји из скупа одговарајућих радњи који је више или мање систематизован и којим се постиже одређен циљ ... Овде је, дакле, вештина изједначена с праксом ... вештина у трећем значењу чини скуп правила о људској делатности, тј. скуп норми како треба делати и да би се постигао одређени циљ. У овом значењу се вештина узима када се о њој говори као о примењеној науци ... Према томе, треба разликовати три разна значења израза ВЕШТИНА: Способност за радњу, правило како вршити радњу и, најзад, саму радњу ...¹⁰⁸; Богдан Шешић каже: „... а) главни предмет вештине јесте извесна човекова делатност и б) теоријску бит вештине чине правила или норме човекових активности у датој делатности ...“¹⁰⁹, а према Радосаву Шуљагићу: „Вештина је увек битан услов за примену знања ... она се своди и

⁹⁷ Педагошки речник, исто, стр. 428.

⁹⁸ Политички лексикон, исто, стр. 465.

⁹⁹ Радомир Алексић, Речник страних речи и израза, исто, стр. 726.

¹⁰⁰ Војна енциклопедија, том 9, исто, стр. 680.

¹⁰¹ Мала енциклопедија, „Просвета“, четврто издање, том 3, исто, стр. 544.

¹⁰² Мала енциклопедија, „Просвета“, Општа енциклопедија, треће издање, том 3, исто, стр. 349.

¹⁰³ „Нови гласник“, 1/94, стр. 19).

¹⁰⁴ Исто, стр. 24.

¹⁰⁵ Иво Паић, Марксистичка филозофија, исто, стр. 13.

¹⁰⁶ Енциклопедијски рјечник педагогије, исто, стр. 1098.

¹⁰⁷ Михаило Марковић, Филозофски основи науке, исто, стр. 233.

¹⁰⁸ Војна наука, исто, стр. 69 и 79.

¹⁰⁹ Исто, стр. 80 и 81.

на способност решавања конкретних проблема који нису обухваћени постојећим знањима и вештинама.¹¹⁰

У досадашњој теоријској пракси јавља се и траје мишљење да је ратна вештина наука (једна од војних наука), па се поставља питање како вештина може постати наука, а навика, као виши ступањ од вештине, нема ни приближно такав третман, како би звучало када би се говорило: ратна вештина је наука (ратна вештина је много шире заступљена од ратне вештине)? Зашто се не каже: ратна навика је наука? А, како би звучало: ратна навика је наука? Сигурно нико не би волео да се негује ратна навика, јер би се ратовало свакодневно. Али, пожељно је поседовање радне навике. Нико није до сада (бар нам то није познато) поменуо радну навику као науку, а за ту навику постоји непрекидно залагање (још од предшколског узраста). Вероватно постоји теорија о навикама или теорија стицања навика. У вези с тим, погодније би звучало када би се говорило теорија о вештини (ратној вештини) или теорија вештине (ратне вештине). Питање је само колико је та теорија научно заснована, тј. колико се заснива на научним знањима и принципима.

3) „Теорија је пројекција (више или мање апстрактна, дубока и плодна) могуће стварности“¹¹¹ „теорија – знанствено спознавање, логичко уопћавање, мисаоно тумачење чињеница.“¹¹²; „... У уобичајеном научном истраживању теорија се сматра као скуп ставова о некој материјалној области који су тако повезани да се из њих неколико могу извести остали ... Њено реално важење је у томе што се изведени ставови подударају са стварним догађајима.“¹¹³; „... Термин теорија има два основна значења: 1) за разлику од праксе; знање, скуп резултата мишљења, 2) за разлику од фрагментарних научних знања (посебних чињеница и закона): целовито објашњење једне групе појава које укључује у себе и систематичан опис појава и закона чијим деловањем оне настају и мењају се...“¹¹⁴ Теорија се заснива на искуству као извору својих разматрања, и не би требало да с њим буде у супротности. У том случају, једно од њих мора да се провери и да се нађу узроци несклада. Теорија је знање стечено мишљењем, записано и сачувано за даље коришћење и за развијање људске праксе. Теоријом се сматра и знање које је систематски организовано и доказано, тј. подразумева сигурно знање које води у науку или чини науку, и знање које није довољно утемељено, доказано и проверено, тј. задржава се на нивоу хипотеза, које омогућавају њен (теоријин) даљи развој „у најтешњој повезаности и узајамној условљености с праксом ... т. је вишеструко зависна од практичне делатности ... само истраживање почиње од уочавања неког проблема, до извесне тешкоће у практичном раду ...“¹¹⁵

¹¹⁰ Шуљагић Радосав, *исто*, стр. 18.

¹¹¹ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке, исто*, стр. 223.

¹¹² Маријан Филиповић, *Рјечник страних ријечи, исто*, стр., 352.

¹¹³ Хоркхајмер, *Традиционална и критичка теорија, БИГЗ*, 1976, стр. 39.

¹¹⁴ *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1966, стр. 1231.

¹¹⁵ *Исто*, стр. 1232.

„... теорија значи објашњење неке појаве или врсте појава и реалних или замишљених предмета на основу научних принципа, закона или хипотеза ... теорија обухвата сва знања у којима је потпуно, за одређено историјско време и простор, обрађена објективна стварност неке појаве, или врсте појава и реалних или замишљених предмета у свету и стварности ... а њихова целокупна мисаона сазнајна активност сачињава теорију ... да је теорија део укупне људске праксе и један од њених посебних облика испољавања.“¹¹⁶

Теорију могу писати (и њоме се бавити) стручњаци и научни радници. Стручњаци из одређене области струке обрађују теорију најчешће онако како сматрају да она треба да изгледа и како одређени проблем треба да се реши са „стручног“ становишта (писање доктринарне теорије). Проблемима најчешће прилазе прагматично, без посебне потребе за научним знањима, али их прихватају ако су им „при руци“. Често су скептични према њима када се косе с њиховим „стручним“ мишљењем. То, на неки начин, потврђује да теорија не мора бити заснована на науци, да не мора да буде „систем заснованих и методски стечених претпоставки које објашњавају неки скуп појава, односно чињеница; за разлику од хипотезе, теоријске претпоставке су добрим делом доказане или бар високо вероватне ...“¹¹⁷ Научни радници развијају теорију према теоријским (научни) принципима. Поштују методологију рада и размишљања, уважавају и негују логичност мишљења. Сваку постављену хипотезу теже да провере аргументима заснованим, пре свега, на логици. Дакле, свака теорија није наука, али је свака наука теорија.

4) „... Пракса је она делатност човека којом он остварује оптималне могућности код бића ... делатност самореализације човека, и зато је она сама довољна ... Пракса је објективирање специфичних индивидуалних потенцијалних способности и моћи. У процесу праксе човек потврђује своју личност и доживљава самог себе као субјекта који је у стању да преображава своју околину, да у њу уноси нове елементе који нису ништа друго до опредељени израз његовог мишљења ...“¹¹⁸, „... Пракса (грч. *praktikos* – делатност) је основни облик односа човека и објективне стварности. То је људска делатност усмерена ка мењању објективне стварности ради стварања вредности, тј. предмета којим се могу задовољити људске потребе ...“¹¹⁹ : „... пракса се испољава као активна производно-стваралачка чулно-материјална, свесна и целисходна људска друштвена активност која представља једину непосредну везу човека са објективном стварношћу ...“¹²⁰; „Пракса је ... кристализација искустава, вештина, навика ...“¹²¹

¹¹⁶ Шуљагић Радосав, *исто*, стр. 22.

¹¹⁷ *Мала енциклопедија Просвета*, Општа енциклопедија, четврто издање, том 3, *исто*, стр. 574.

¹¹⁸ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, *исто*, стр. 330.

¹¹⁹ *Мала политичка енциклопедија*, *исто*, стр. 913.

¹²⁰ Шуљагић Радосав, *исто*, стр. 16.

¹²¹ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, *исто*, стр. 234.

Процес из којег настају стваралачка свест и особине човека које га чине доминантним бићем у природи назива се пракса. Само човек може да утиче свесно, својом делатношћу, на околину (средина) у којој живи. За праксу је карактеристичан активан практичан однос човека према свему што га окружује. То је основни услов да човек открије законе света у којем живи, да их контролише и усмери у своју корист. Пракса јесте најважнији критеријум истинитости научних и других теорија. Међусобна повезаност и условљеност праксе и теорије је неспорна. Једна другу условљавају и међусобно су зависне: нема добре праксе без добре теорије, нити добре теорије без одговарајуће праксе.

Једнострано схватање праксе као „јединог што вреди“, без ваљане теорије и јасних општих циљева о могућностима правог сазнања, доводи до појаве тзв. практицизма. Велики недостатак таквог схватања јесте решавање проблема без јасне теоријске перспективе. Својеврсни „догматизам“ пракса не може да брани отуђивањем од теорије. Посебно се треба чувати појава (и мењати схватања о томе) да постоје (само) „практичари“ и (само) „теоретичари“. Често се чује: „ми смо практичари“, или „људи од струке и не бавимо се теоријом“, и „ви се бавите теоријом и другачије то гледате од нас.“ Поставља се питање зашто не бисмо једнако гледали на настале теоријске и практичне проблеме и изналазили заједничка гледишта“. Јер, сигурно је, постоји заједнички циљ.

Коначно, да ли је (војна) тактика нешто од онога што је наведено или је све то заједно? Пре одговора на то питање, неопходно је да се одговори на више других питања: (1) Колики се научни кадар бави тактиком и војном тактиком? (2) Колико су текстова у вези с тактиком (о тактици) и војној тактици (о војној тактици) написали страни научни радници? (3) Колико имамо научних радника који изучавају тактику (војну тактику) на основама науке? (4) Колико је научних радника у војним академијама и Генералштабној академији носилаца изучавања војне тактике? (5) Да ли могу користити научне методе у изучавању војне тактике војне старешине у јединицама или школама ако немају барем елементарна научна знања (и звања)? (6) Да ли се на основу расположивог научног кадра тек наговештава да војна тактика може бити наука (научна дисциплина)? (7) О војној тактици пишу сви они који мисле да о њој могу нешто да кажу (најчешће су то „стручњаци“) – да ли је то довољан показатељ за научност њене теорије? (8) Да ли се у друштву, у било којој области, може неко бавити науком ако није квалификован за то, и да ли нека теорија може постати наука ако се њоме претежно баве „стручњаци“ и „практичари“? (9) Да ли војна тактика садржи потребне елементе¹²² и задовољава потребне услове¹²³ да може да се конституише као наука (научна дисциплина)?

Једно од меродавних мишљења о ратној вештини као науци може се у целини односити и на војну тактику. „... ратна вештина није научно

¹²² Исто, стр. 16 и 17.

¹²³ Исто, стр. 20.

конституисана чак ни у елементарном виду, јер није задовољила ни неопходан број формалних услова. Ти услови су следећи: прво, да је утврђено подручје стварности на које се односе искази науке. У ратној вештини оно је утврђено али, како смо видели, на такав начин да оставља бројне недоумице. Друго, језик ратне вештине егзистира више као језик праксе, јер значење његових специфичних термина није прецизно утврђено. Треће, наша наука нема ниједне хипотезе проверене до мере да се може сматрати законом. Четврто, методе и технике истраживања којима се служи ратна вештина још увек представљају мање или више успешну трансплантацију, односно апликацију метода друштвених и других наука у домену ратне вештине (полемистике). Ако свему реченом додамо и то да се на овом степену конституисаности толерише: непрецизност многих појмова, лабава организација чињеничног материјала, неразвијено учење о методу, непроученост историје науке, наред у филозофским темељима, и да све то краси ту научну мисао, онда није претерана тврдња да смо у градњи науке на самом почетку. Могло би се рећи да постоји расположење, жеља, мањег броја професионалних војника да генеришу логички утемељен систем мишљења о подручју стварности у коме професионално делују. У оправданост такве намере може се сумњати али има се утисак да се таква сумња веома тешко може рационално оправдати. Напротив, знатно је лакше потврдити тезу о оправданости настојања на теоријском утемељењу основне сфере војне делатности.¹²⁴

Тактика и војна тактика нису науке, нити научне дисциплине, иако се оправдано настоји да то буду. Вероватно ће то и постати, али тек када буду испуњени сви услови за конституисање. Војна тактика сада има толико научно обележје колико се користе научна достигнућа кроз технику и оружје којима се остварују замишљени поступци у материјализовању вештине. Али, многе се вештине остварују техничким средствима која су производ науке, а немају никакво научно обележје (кулинарска вештина, пекарска вештина, борилачка вештина, итд.), и ниједна од њих није постала наука или научна дисциплина. У војној тактици је изражена индивидуалност војних руководица, способност сналажења, вештина одлучивања и поступања, што не оставља довољно могућности за „уплитање“ научног мишљења. Чак се јављају и отпори. Анализирају се минули догађаји, уочавају „позитивне“ карактеристике. Прихвата се оно што је „позитивно“ и дограђује, а „негативно“ се занемарује, или се спомиње само као искуство. На „закључцима“ се развијају одлуке и начини поступања. „Замишљају“ се одређене тактичке ситуације блиске онима које се анализирају, с новим елементима и садржајима, на основу размишљања и „ставова“, без придавања важности научним гледањима. На основу „закључака“ и „ставова“ планирају се „тактичка увежбавања“ и „тактичке вежбе“, где се „теорија проверава, анализира и дограђује“.

¹²⁴ Душан Вишњић, *Покушај идентификације концепције ратне вештине, ...*, исто, стр. 33 и 34.

Теорија (војне) тактике постоји онолико колико и теорије разних људских активности. Није довољно развијена (иако је много писано) на научним основама, али је развијена „стручно“ и довољно да се може свакодневно примењивати и проверавати (остаје и даље у домену доктрине). Војна тактика је наука (научна дисциплина) онолико колико је инваријантних генерализација досадашњег човековог искуства уграђено у њен теоријски фонд. (Војна) тактика није пракса. Она се само примењује и потврђује (проверава) у пракси. Зато се каже да постоји тактичка пракса. Тактика (војна тактика) је вештина. Вештина није ни теорија ни пракса. Постоји теорија вештине која се проверава у пракси. Тактика као вештина је елеменат (врста) укупне људске вештине, или једна од људских вештина, а војна тактика као војна вештина је елеменат (врста) војне вештине, или једна од војних вештина. Теорија тактике (војне тактике) може и треба да буде наука (научна дисциплина) само ако задовољи (испуни) раније наведене услове (критеријуми) и ако садржи потребне елементе за то. Малобројни научни радници из области војних вештина морају да крче пут будућим генерацијама да се успешно баве (научно) теоријским проблемима тактике (војне тактике), а теорију да оплемене знањима и научним аргументима да би могла у догледној перспективи да „конкурише“ за епитет наука (научна дисциплина).

Објекат проучавања (сазнавања)

„Појам објекта обухвата све оно што постоји независно од свести одређеног свесног бића – субјекта“¹²⁵; „Све остале друштвене појаве као и појаве индивидуалног психичког живота могу се окарактерисати као колективни индивидуални психички објекти. Прва од ове две групе ... постоје независно од ма које индивидуалне свести ... они се не могу директно опаžати и познати су нам само размишљањем, по аналогiji на основу наших сопствених субјективних доживљавања ...“¹²⁶; „Објект (лат.) ... оно што постоји по себи, независно од свијести ма којег појединачног субјекта ...“¹²⁷; „Објект (лат.) ... садржај мишљења било да има реално, материјално постојање, или да постоји само као скуп идентичних елемената у замислима појединачца, идеалан или имагинаран објекат ... Да би нешто било сматрано објектом услов је да постоји независно од нечије индивидуалне свести ...“¹²⁸; „Објекат (лат. *ob-jectum*–стављено пред) ... У филозофији, оно што постоји независно од свијести ма којег појединачног субјекта ...“¹²⁹; „Објекти морају претходити пракси и логички и временски ... сама пракса, логички и реално,

¹²⁵ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке, исто*, стр. 188.

¹²⁶ *Исто*, стр. 190.

¹²⁷ *Лексикон ЈЛЗ, исто*, стр. 694.

¹²⁸ *Мала енциклопедија Просвета, Општа енциклопедија, треће издање, том 3, исто*, стр. 699.

¹²⁹ *Енциклопедија лексикографског завода, том 6, исто*, стр. 612.

претпоставља претходно постојање објекта делатности ...¹³⁰, „Објек(а)т ... предмет неког рада, проучавања ...“¹³¹; „Појам је очевидно објекат јер је независан од свести ма којег субјекта ...“¹³²

Не треба схватити да је објекат нешто просто дато, без икакве везе са човеком. У њега су укључени људска пракса и искуство, који помажу да се он (објекат) објективно замисли. Објекат је све оно што постоји независно од свести одређеног појединца (субјекта), да је то физичка ствар, други човек, остали људи, све врсте друштвених појава, али се може јавити и као индивидуално размишљање појединца на основу објективних обележја одређене појаве или ствари о којима се мисли. Објекат постаје то што јесте само у релацији са субјектом. А субјекат може бити један човек, група људи, више група, друштво уопште. Према њима се тзв. психички објекти схватају као „друштвени психички објекти и индивидуални психички објекти“¹³³; ... „Објекти проучавања“ јесу корелати (појмови који имају смисла само у односу с другим појмовима, као на пример: узрок – последица) субјективне делатности; садржаји на које се одређена вољна или масовна делатност упућује ...“¹³⁴

У оквиру разматрања објекта проучавања (сазнавања) теорије војне тактике треба критички констатовати да га раније „није било“. Сви аутори који су обрађивали проблем тактике и у тактици користили су термин „предмет тактике“, јер је то био њихов најчешћи „камен спотицања“ и извор несагласности. Објекат проучавања (сазнавања), међутим, није исто што и предмет науке или неке друге теорије. Објекат теорије војне тактике јесте бој, као једно од подручја друштвене стварности, друштвени сукоб одређеног нивоа и обима (оружни сукоб). Као објекат проучавања (сазнавања) узима се бој као појам, а не као конкретна друштвена појава која се стварно догађа. Међутим, постоје разлике у схватању боја као „облика борбених дејстава“ и „оружног сукоба“, што се види и на основу примера из актуелне војне литературе и ауторских радова: „Бој је облик борбених дејстава ... у оквиру операције и самостално“¹³⁵; „Најмасовнији бојеви су нападни и одбрамбени ... против десанта ... самостално и у оквиру операције ... против-десантни бој“¹³⁶; „Операција ... којим се ... обједињавају и усмеравају бојеви, борбе ...“¹³⁷; „... армијска операција је скуп више различитих бојева и борби ...“¹³⁸; „Операција ... којим се ... обједињавају и усмеравају бојеви ...“¹³⁹; „Нападна операција ... у којем се ... обједиња-

¹³⁰ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке, исто*, стр. 240 и 242.

¹³¹ Радомир Алексић, *Речник страних речи и израза, исто*, стр. 536.

¹³² Михаило Марковић, *Дијалектичка теорија значења, исто*, стр. 212.

¹³³ Исто, стр. 207.

¹³⁴ Душан Вишњић, *Покушај идентификације ... исто*, стр. 30.

¹³⁵ *Основи концепције ОНО и ДСЗ и стратегије оруж. борбе*, ССНО, Београд, 1986, стр. 286.

¹³⁶ Исто, стр. 287.

¹³⁷ Исто, стр. 274.

¹³⁸ Јово Нинковић, *Настанак и развој ратне операције*, ВИЗ, Београд, 1984, стр. 62.

¹³⁹ *Стратегија оружане борбе*, ССНО, 1983.

вају и усмеравају нападни и одбрамбени бојеви ...¹⁴⁰; „Операција је ... којим се ... обједињавају и усмеравају бојеви...“¹⁴¹; „Бој на копну је облик борбених дејстава ... у којем се ... обједињавају, усмеравају и изводе нападне и одбрамбене борбе ...“¹⁴²; „... бој је други по величини облик борбених дејстава ... У односу на борбу, он је виши и сложенији облик борбених дејстава, а у односу на операцију нижи ... Бој се изводи у саставу операције ...“¹⁴³; „Нападни бој ... Одбрамбени бој ...“¹⁴⁴; „Стога се предлаже ... да се под бојем подразумева таква врста борбеног дејства ...“¹⁴⁵; „... При томе се под бојем подразумева специфична врста борбеног дејства које изводе појединци, групе и јединице и састави од одељења до бригаде (дивизије) ...“¹⁴⁶

Дакле, бој је углавном третиран (и још се третира) као усмерена, једностранна и планска активност – борбено дејство. Међутим, бој није „облик борбених дејстава“, већ оружни сукоб одређеног нивоа и обима, ниво оружане борбе. Оружни сукоб не могу да „изводе“ појединци или било која јединица. Јавља се као сукоб најмање два појединца („двобој“), који желе да нерешене заоштрене несугласице реше оружјем. Осим тога, јављају се још две нелогичности: (1) да операције обједињавају бојеве и борбе, и (2) да бојеви обједињавају нападне и одбрамбене борбе.

(1) *Операција* јесте борбено дејство (у тексту оружно дејство). То је „планирана акција ... војних јединица ради постизања постављеног стратегијског циља.“¹⁴⁷; „... Део било које радне активности (физичке и умне) којим се остварује, или треба да се оствари циљ те активности ... тактички потез и активност којом треба да се оствари, или се остварује, одређени вој. задатак.“¹⁴⁸; „... акција дијела оружаних снага на одређеном сектору.“¹⁴⁹ На основу наведеног „планирана акција“, „тактички потез и активност“, „акција дијела оружаних снага“ усмерена активност (дејство), не могу обједињавати или садржати сукоб (оружни сукоб), јер сукоб (оружни сукоб) садржи супротстављена дејства (оружна дејства), а бој супротстављена оружна дејства.

(2) Борба је најопштији појам (категорија) и никако не може бити „подређена“ нижим појмовима (род не може бити подређен класи). Радомир Д. Лукић каже: „Процес сукоба се објективно може одредити као процес у коме вршење једне радње, једно понашање људи, омета вршење друге радње, другог понашања, тј. понашања другог човека. Процес борбе, пак, јесте процес у коме људске радње, понашања ниште

¹⁴⁰ Исто, стр. 296.

¹⁴¹ *Операције оружаних снага у ОНОР-у*, ЦВВШ КоВ ЈНА, 1986.

¹⁴² *Бој на копну*, Студија, ЦВВШ КоВ ЈНА, 1985, стр. 12.

¹⁴³ Исто, стр. 13.

¹⁴⁴ Исто, стр. 14.

¹⁴⁵ „Нови гласник“, 1/94, стр. 21.

¹⁴⁶ Исто, стр. 24.

¹⁴⁷ Радомир Алексић, *Речник страних речи и израза*, исто, стр. 544.

¹⁴⁸ Куколичка, *Организационо-пословни лексикон*, исто, стр. 917.

¹⁴⁹ *Лексикон ЈЛЗ*, исто, стр. 705.

дејства једни других, односно где људи чак ниште и једни друге као људе.¹⁵⁰ Бој је нижи појам од борбе, тј. он је њена класа. Односно, бој је одређен ниво борбе (оружне борбе). Борба и бој не могу бити „нападни“ и „одбрамбени“, јер су то сукоби (оружни сукоби) који садрже супротстављена оружна дејства – и напад и одбрану.

Бој је објекат проучавања (сазнавања) теорије војне тактике, тј. процес, сукоб, у којем се траже, уочавају и евидентирају нерешени проблеми у остваривању вештине и способности избора, примене поступака и сналажења тактичких јединица, група и појединаца у оружним дејствима, који усложњавају остварење циља. Из таквог објекта настаје предмет војне тактике.

Предмет војне тактике

„Предмет ма које науке је комплекс нових, актуелних, међусобно сродних проблема који настају у процесу практичне интеракције човека и објективног света. У свакој појединој науци одредба њеног предмета је функција практичног искуства о једном одређеном подручју стварности, језика, методолошких и филозофских претпоставки, норми за практичну делатност, и специфичних начина организације података“¹⁵¹; „... оно што стоји насупрот неком, што је пред неким као различито од њега; све на што може бити усмјерена теоретска и практична делатност субјекта, а у самоспознаји и сам субјекат“¹⁵²; „... лице или ствар који су предмет посматрања ...“¹⁵³; „... ознака за оно што субјекту (свијест) предстоји као стварно у вањском свијету ...“¹⁵⁴; „... оно што је 'предметно', што стоји насупрот некоме, што се налази пред неким као различито од њега ... У спознајно теоретском смислу п. је све на што је усмјерена теоријска и практична дјелатност субјекта, оно што се помишља, за чим се тежи, или што се обрађује: ствар, живо биће или сама мисао. Предмет мишљења или дјеловања може, дакле, бити свако реално биће или нешто само замишљено ...“¹⁵⁵

Дакле, за формулисање предмета једне науке или ненауке значајни су: проблем, искуство и усмерена делатност. Тим се не потврђује да је војна тактика наука (научна дисциплина), већ указује на ваљан основ да то може да буде.

Проблем је „оно питање које тражи одговор, а тај одговор се не види одмах ...“¹⁵⁶ Међу мноштвом питања (која имају или немају одговор), она за која постоји одговор, али нису тренутно решена, јесу ти тражени или не тражени проблеми. Насупрот њима, питања која немају одговоре и нису више актуелна – нису проблеми. Математичари

¹⁵⁰ Радомир Д. Лукић, *Основи социологије*, „Научна књига“ Београд, 1968, стр. 181.

¹⁵¹ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, исто, стр. 24.

¹⁵² *Лексикон ЈЛЗ*, исто, стр. 785.

¹⁵³ Кукољечка, *Организационо-пословни лексикон*, исто, стр. 887.

¹⁵⁴ *Приручни лексикон*, исто, стр. 660.

¹⁵⁵ *Енциклопедија лексикографског завода*, том 6, исто, стр. 270.

¹⁵⁶ Глигорије Зајечарановић, *Основи методологије науке*, „Научна књига“, Београд, 1977, стр. 169.

то једноставно показују формулисањем задатака са и без решења. Ако постоји проблем (наметнут сам или се тражи), за његово решавање потребно је знање о стварности у којој се појављује и може решити, као и знање. Многа питања на која треба да се одговори (проблеми) јављају се и у теорији војне тактике. То су проблеми које треба брзо и ефикасно решити према околностима које им намеће одређена ситуација. Најчешћи проблеми у тој области могу бити везани за поседовање и реализовање вештине у оружним дејствима, способност избора тежишта активности и примене поступака, могућност (посебно интелектуална) сналажења у разним ситуацијама.

Искуство се доживљава у пракси (физичка или интелектуална). Практично искуство је најчешће мерило правног сазнања, а интелектуално искуство је основ за правилно разумевање, тумачење и решавање проблема. Искуство без теоријске „помоћи“ може да „искриви“ очекивану „слику“. Свако искуство је добродошло, али се мора ваљано размотрити.

Усмерена делатност нас опредељује (усмерава) ка неком или нечему. Омогућава да се правилно уоче проблеми и да се решавају у оквиру интелектуалних и физичких могућности.

До сада је разматран и прихватам предмет тактике као науке (научна дисциплина). Прихватана су и прихватају се гледишта о „предмету тактике“ без сагледавања постојања објекта проучавања (сазнавања). Нека од њих су: „Предмет тактике су борба и бој.“¹⁵⁷; „... грана ратне вештине која се бави изучавањем појава и законитости оружане борбе у домену боја и борбе ... о припреми и извођењу борбених дејстава, боја и борбе ... могу се уочити четири различита предмета тактике. То су: борба, бој, бој и борба и борбена дејства ...“¹⁵⁸; „Став да је борба предмет тактике није прихватљив ... Бој је примеренији појам ...“¹⁵⁹ Нови коментар је овде сувишан.

Предмет војне тактике засад јесу проблеми који су везани за поседовање и реализовање вештине у оружним дејствима (у оквиру боја).

* * *

На крају, на основу наведеног, могу се извести следећи кратки закључци: (1) тактика је вештина и способност (спретност) избора и примене поступака и сналажење у одређеним ситуацијама ради постизања циља; (2) војна тактика је вештина и способност (спретност) избора, примене поступака и сналажење тактичких јединица, група и појединаца у оружним дејствима ради постизања циља; (3) свака теорија

¹⁵⁷ *Тактика, Уџбеник ...*, исто, стр. 17.

¹⁵⁸ „Нови гласник“, 1/94, стр. 20.

¹⁵⁹ *Исто*, стр. 21.

није наука, али је свака наука теорија; (4) тактика и војна тактика нису науке нити научне дисциплине, али то могу да буду; (5) тактика (војна тактика) није пракса; (6) тактика (војна тактика) јесте вештина. Вештина није ни теорија ни пракса; (7) теорија тактике (војне тактике) треба да буде наука (научна дисциплина); (8) објекат проучавања (сазнавања) теорије војне тактике јесте бој; (9) предмет војне тактике, засад, јесу проблеми који су везани за поседовање и реализовање вештине у оружним дејствима (у оквиру боја).